

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ: ШЛЯХИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСВОЄННЯ

Під час вивчення розділу «Прикметник» викладач допомагає здобувачам зорієнтуватися у засвоєнні творення і вживання прикметникових форм. Прикметник – це частина мови, що виражає непроцесуальну (статичну) ознаку предмета за допомогою синтаксично залежних граматичних категорій роду, числа й відмінка. Звертає увагу на те, що прикметник як частина мови характеризується залежними категоріями роду, числа, відмінка, змінюваністю за родами, числами, відмінками, особливою системою формотворення (ступенями порівняння, повною та короткою формами), словотворення. Здобувачі мають розуміти специфіку граматичних категорій роду, числа, відмінка прикметників – функції граматичних форм узгодження з іменником.

Ознака, позначувана прикметником, може вказувати на:

- 1) якість або властивість предмета (*урочисте відкриття*);
- 2) належність предмета тій чи іншій особі або тварині (*батькова хата*);
- 3) відношення одного предмета до іншого, обставини, дії тощо (*весняні дні*).

За значенням і граматичними особливостями прикметники поділяють на якісні і відносні, у межах відносних виділяють присвійні. Важливо навчитися безпомилково розпізнавати в тексті належність прикметника до певного розряду. Необхідно пам'ятати, що до якісних належать прикметники, що виражають різноманітні ознаки, які можуть виявлятися з різною мірою інтенсивності, безпосередньо, тобто лексичним значенням своєї основи: *червоний, короткий, розумний, змістовний*. Їм властиві такі граматичні та лексико-словотвірні ознаки: здатність змінюватись за ступенями порівняння, можливість утворення: а) прислівників на -о, -е; б) абстрактних іменників; в) форм суб'єктивної оцінки; мають повну і коротку, стягнену і нестягнену форми; утворюють антонімічні пари, мають синонімічні зв'язки, сполучаються з прислівниками міри і ступеня, мають похідну і непохідну основи. Здобувачі мають знати, що в окремих якісних прикмет-

никах може не бути якоїсь із цих ознак. Але немає якісних прикметників без жодної з них.

Відносні прикметники виражають ознаку через її відношення до іншого предмета, явища або дії: *дерев'яний, сталевий, вчорашній*. Варто вказати на граматичні ознаки цих мовних одиниць: усі відносні прикметники мають похідну основу, у яку входять афікси, що виражають відношення; можуть замінюватись прийменниково- та безприйменниково-іменниковими сполученнями: *кам'яний будинок – будинок з каменю; безкрайї степ – степ без краю; кров'яний тиск – тиск крові*.

Здобувачі мають пам'ятати, що присвійними називають прикметники, які означають належність предмета особі або тварині і відповідають на питання чий? чия? чие?: *сестрина кімната, братова порада, вовчий хвіст*.

Зрозуміти перехід прикметника з одного лексико-граматичного розряду в інший можна у зіставленні словосполучень із прикметником, ужитим з різними значеннями: *малинове варення – малинова сукня; левова здобич – левова частка; батьківська заповідь – батьківські збори*.

Вивчаючи творення ступенів порівняння прикметників, здобувачі пам'ятають, що таке формотворення властиве тільки якісним прикметникам. Викладач звертає їхню увагу на творення простої форми вищого ступеня порівняння в кількох прикметників суплетивно: *гарний – кращий, поганий – гірший, малий – менший*. В українській мові нормативним є вживання вищого ступеня порівняння з прийменником (від, за, порівняно з, проти) або зі сполучником (ніж, як): *брат старший від сестри; син вищий, ніж батько*. Трапляються порушення літературної норми під впливом російської мови, у якій форми вищого ступеня порівняння вживають у поєднанні з родовим відмінком іменника (*проспект шире улицы*) або зі сполучником чем (*это место выше, чем то*). Здобувачам добре відомо, що складену форму найвищого ступеня порівняння утворюють сполученням слів найбільш, найменш із звичайним прикметником: *найбільш сильний, найменш зручний*. Така форма найвищого ступеня, утворена за допомогою слова самий (*самий влучний, самий добрий*), є в українській мові просторічною. Варто зазначити, що помилковими є випадки контамінації (змішування) простої і складеної форм ступенювання: *більш докладніший, найбільш докладніший, більш простіший, найбільш простіший*. Нормативними є форми: *більш докладний, докладніший, найбільш докладний, найдокладніший, більш простий, простіший, найбільш простий, найпростіший*. Виробити граматичні компетентності правильного вживання прикметни-

кових форм можна в процесі творення форм ступенів порівняння, перекладу з російської мови, редагування текстів. В українській мові форми ступенів порівняння прикметників змінюються за родами, числами та відмінками. Здобувачі усвідомлюють, що помилковим є неправильне узгодження простої форми вищого ступеня на зразок: *цей берег вище, ніж той; картопля набагато дешевше; ситуація стала гостріше*. У цих фразах потрібно вжити *вищий, дешевша, гостріша*, оскільки ці форми узгоджуються з іменниками за родами, числами та відмінками. Ця помилка виникає під впливом російської мови, у якій проста форма вищого ступеня не змінюється за родами, числами, відмінками. Засвоюючи правильне творення форм ступенів порівняння, здобувачі звертають увагу на некоректне вживання слова *кращий* у словосполученнях *кращі спортсмени, кращі вина* без прийменників чи сполучників. Літературними є форми *найкращі спортсмени, найкращі вина*.

У сучасній українській літературній мові звичайно функціонують повні стягнені форми прикметників. Обмежено використовують повні нестягнені та короткі прикметники. Варто знати, що повні нестягнені (як паралельні до стягнених) можна вживати тільки у називному і знахідному відмінках однини жіночого та середнього роду (*добра – добрая, веселу – веселую, синє – синєє*) та у називному і знахідному відмінках множини (*веселі – веселії*). Короткі – у називному і знахідному відмінках однини чоловічого роду (*повен, дрібен, ладен*). Варто зазначити, що у непрямих відмінках форми повних і коротких прикметників збігаються. Нестягнені форми мають якісні прикметники (*добрая, синєє, далекий*).

Під час опрацювання словозміни прикметників здобувачі вчать поділяти ці мовні одиниці на м'яку і тверду групи за характером кінцевого приголосного основи. Усвідомлюють, що парадигма прикметників з другим компонентом *-лиций* поєднує закінчення м'якої і твердої груп. Засвоюючи відмінювання прикметників, студенти звертають увагу на помилкові форми *природній колір, дорожний костюм* замість коректних *природний колір, дорожній костюм*.

Знання граматичних і лексичних норм, вироблення вмінь у процесі виконання завдань, творення і зіставлення літературних і нелітературних форм сприяють кращому формуванню граматичної компетентності здобувачів освіти.